

CAPVT QVADRAGESIMVMPRIMVM.

- 1 O mors quàm amara est memoria tua homini pacem habenti in substantijs suis :
- 2 Viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum.

Ost quàm cauendum esse monuit à mendicitate, dehortaturus etiam à timore mortis, prius quibusdam sententijs ostendit vnde fiat vt mors quibusdam sit admodum horribilis, alijs potius optabilis, vt ex diuerso & contrario horum iudicio & affectione insinuet mortem per se non ita esse horribilem : subiiciens deinde eam æquo animo expectandam esse & suscipiendam: curandum verò vt cum non semper viuere liceat, saltem bonum nomen relinquatur, ob quod obtinendum, docet deinde à quibus sit per pudorem abstinendum, à quibus verò non. Principio ergo proponit duo hominum genera, vnum fœlicium in hac vita, qui non tantum abundant opibus, sed etiam in eis pacem habent & tranquillitatem, nemine eos magnopere turbante aut molestante. Qui deinde etiam quieti sunt, hoc est, ab omni cura, solitudine, & graui occupatione liberi : eorum item viæ, studia & actiones directæ sunt, hoc est, prosperatur & fœliciter procedunt in omnibus: & præter hæc etiam valent accipere cibum, hoc est, sano sunt corpore, vt concessis diuitijs cum voluptate & lætitia frui possint. Istis amaram esse dicit non solum mortem, sed etiam memoriam eius, & exclamando dicit: O mors quàm amara est memoria tua; significans eam esse valde amaram talibus, quòd per eam cognoscant se omni hac fœlicitate priuandos: vnde plerique talium ne amaritudinem hanc memoriæ mortis sentiant, sollicitè curant vt ne huiusmodi cogitatio animos eorum subeat, aut ab alijs eadem suggeratur. Pro, viro quieto, Græcis est *ἀναστῆ ἀπὸ πρῆξις*, hoc est, viro indistracto & otioso. Proinde pulchrè Sapiens hic describit hominem secundum mundi iudicium fœlicem, qui scilicet & externis abundat bonis, & à nemine molestias patitur in eis, & animo non distrahitur per molestas occupationes, & sanitate insuper gaudet corporis, omnibusque suis votis compos est. Hunc omnibus sic modis fœlicem insinuat, tamen ea parte infœlicem esse, quòd mortis ei meditatio amara sit: cuius tamen meditatio omnibus & summè utilis est & necessaria, vt verè fœlices fiant, & fœlicitate terrena non abutantur.

- 3 O mors bonum est iudicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus.
- 4 Defecto ætate, & cui cura est de omnibus, & incredibili, qui perdit sapientiam.

Pro,

PRO, incredibili, est ἀπεδῶντι, quod magis hic conuenit uertere, diffidenti, ut significetur is qui non habet spem melioris fortunæ, aut adiutorij ab aliquo obtinendi: proinde etiam hic nomen, incredibili, ut & aliàs, accipi debet pro diffidente, & eo qui non habet in quem confidat. Pro; qui perdit sapientiam; Græcè est ἀπολωλεκότι ὑπομονήν, qui perdidit patientiam; ut uerisimile sit interpretem uertisse, patientiam, quod scriptorum uicio mutatum sit in dictionem similem, sapientiam. Bene enim pauperi & afflictio tribuitur perdidisse patientiam, qua perdit & deposita, grauior sit eius afflictio & intolerabilior. Hac tamen perdit, perditur etiam sapientia, quæ docet afflictiones incidentes forti animo esse ferèdas: ut etiam recepta lectio bene constare possit, si modo is intelligatur perdidisse sapientiam, non qui præ senio delirare incipit, ut communiter intelligitur, sed per animi impotentiam abijcit sapientiam, quæ ipsum efficeret in aduersitatibus tolerantem & bono animo. Proponit ergo Sapiens hic alterum hominum genus, miserorum scilicet & afflictorum, quibus econtrario dicit iudicium mortis esse bonum, hoc est, placere eis legem & necessitatem moriendi, ita ut optent sæpe mortem, tanquam per quam à miseria huius uitæ sint liberandi, dicentes quod supra dictum est: Melior est mors quàm uita amara. Ut autem pulchrè superius descripsit ea quæ sælicem hominem hic reddunt secundum humanum iudicium: ita uicissim & hic pulchrè comprehendit quæ ad infelicitatem præsentis uitæ faciunt. Quorum primum, est rerum necessariarum inopia: unde dicit; homini indigenti. Secundum, defectio uirium corporis siue per ægrotudinem, siue per senectutem: unde dicit; qui minoratur uiribus; & defecto ætate, hoc est, qui per ætatem deficit. Tertium, est assidua cura & sollicitudo ad conquirendum quæ necessaria sunt. unde dicit; & cui cura est de omnibus; hoc est, qui de omnibus sibi necessarijs sollicitus esse debet, pro quo Græcis est; distracto circa omnia. Quartum, est diffidentia melioris fortunæ & humani subsidij, quod significatur cum dicitur; incredibili. Postremum est quod ex his sequitur, & omnibus alijs peius est, perdidisse patientiam & sapientiam: qua una animus æger & afflictus sustineri debebat, qua una item omnia prædicta mala non solum tolerabilia fierent, sed etiam utilia. Talibus ergo sic omnibus modis miseris, bonum esse dicit iudicium mortis, non quod re uera illis bonum sit, sed quod talibus bona uideatur mors, quam tales non solum optare, sed etiam sibi uultu accersere solent: proinde insinuat, hac in parte istos, licet modis omnibus infelices uideantur, sæliciores esse prioribus, quod à morte minus abhorreant, atque ad eam suscipiendam sint paratiores. Insinuat item, in duobus istis hominum generibus quàm immoderatus sit in hominibus multis uel metus mortis uel appetitus, ideoque mox subiungit quomodo erga imminentem mortem sese quis iudicio disponere debeat, dicens:

M m v

Noli

5 Noli metuere iudiciū mortis : memento quæ ante te fuerunt, & quæ superuētura sunt tibi: hoc iudiciū à Domino omni carni.

Monet non vt mors optetur, quemadmodum quidam faciunt per impatientiam, sed vt saltem non metuatur, immoderato scilicet metu, iudicium mortis, hoc est, lex de morte subeunda, duplici ad hoc persuadendum argumento vtens, nempe & quòd communis sit omnibus conditio ac necessitas moriendi, à qua nemo immunis sit, vel eorum qui præcesserunt, vel eorum qui secuturi sunt: & quòd huiusmodi lex à Deo constituta sit, cui repugnare non liceat, quique omnia iustè disponit. Neque enim detrectandum est publica iura pati, neque contendendum est vt immutabilia mutantur. Pro eo quod nos habemus; Memento quæ ante te fuerunt, & quæ superuētura sunt tibi; Græcè est, *μνήσθητι προτέρων σου καὶ ἰσχύων*; quod per masculinum genus restius vertitur; memento eorum qui te priores fuerunt, & nouissimorum; hoc est, recordare quomodo mortui sint omnes qui ante te fuerunt, & morituri sint quotquot post te vsque in finem mundi futuri sunt. In quem sensum etiam nostra litera restè accipitur, vt sit sensus: Memento quæ ante te fuerunt quomodo scilicet omnes mortui sint qui præcesserunt te: item memento quæ superuētura sunt tibi, hoc est, quæ post te euentura sunt in mundo, videlicet quòd omnes etiam morientur qui te sequentur. Et vt commune hoc iudicium reddat tolerabilius, subdit illud à Domino iustissimo scilicet & potentissimo constitutum esse, dicens, hoc iudicium à Domino scilicet constitutum est omni carni, hoc est, animanti.

6 Et quid superueniet tibi in beneplacito altissimi; siue decem, siue centum, siue mille anni? Non est enim in inferno accusatio vitæ.

Varia hic est lectio. nam multi legunt; & quæ superuenient tibi in beneplacito altissimi, &c. Et intelligunt: Et quæ tempora tibi adhuc accedent per beneplacitum altissimi, siue sint decem, siue centum, siue mille anni, subaudi, hæc tibi sufficiant. Potest ea lectio & sic intelligi: Et quæ superuenient tibi, hæc sunt in beneplacito altissimi. Quidam legunt; Et qui superuenient tibi, anni scilicet, de quibus subditur. Græca neutro modo habent, sed longè aliter, καὶ τὶ ἀναβαίῃ ἐν ἰουδαίᾳ ἰψῖου; Et quid reues in beneplacito altissimi? hoc est, quomodo reculare poteris id quod altissimo visum est bonum, ei que bene placuit? Iam quod sequitur; siue decem, siue centum, siue mille anni; iungitur cum sequenti parte, in qua Græcis non est coniunctio, enim, vt sit sensus: Siue decem, siue centum, siue mille sint anni vitæ hominis, non est in inferno accusatio vel reprehensio vitæ. Græcè lectioni magis accedit alia lectio, quam multi etiam antiqui libri scripti habent; Et quid superueniet tibi? &c. vt sit interrogatio sicut est Græcis. Et potest eius lectio

lectionis hic esse sensus: Et quid quæso temporis poterit tibi accedere super illud quod altissimus tibi placuerit constituere, siue illud sit decem anni, siue centum, siue mille? Aut potius sic: Quid accidere tibi poterit, quid excogitabis, aut facies in eo quod ab altissimo semel statutum est, siue illud sint pauci anni, siue multi? quasi dicat: nihil in eo beneplacito mutando efficere potes, nihil euenire potest quo illud mutetur. Nam de illo dictum est: Constituisti terminos eius qui præteriri non poterunt. Hæc intelligentia vt accedit ad originalia, ita bene conuenit ei quod sequitur; Non est enim in inferno accusatio vitæ. Quo significatur quod in inferno, hoc est, post mortem & in mortuorum statu, nemo poterit accusare vitam suam, & conqueri de ea, quod vel nimis breuis fuerit, vel nimis longa, quia huiusmodi querela nihil proficeret, neque obtineret vt rursus ad vitam reuocaretur. Pro, accusatio, Græcis est *ἰατρὸς*, quod magis significat redargutionem, sed eodem redit quod noster verit, si bene intelligatur. Porro per infernum, non semper significari damnationem, sed simpliciter statum post mortem, qui ante Christum omnibus erat in inferno, aliàs satis dictum est. Non obstat ergo huic sententiæ quod in libro Sapientiæ impij in inferno propriam vitam accusant & redarguunt, dicentes: Errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis: Lassati sumus in via iniquitatis, &c. Non enim hic sermo est de redargutione actionum vitæ, sed temporis quo vita transacta est, nempe quod nemo culpæ poterit aut breuitatem aut longitudinem vitæ suæ, sicut nec in aliquo aut breuitas aut longitudo vitæ culpabitur à Deo.

Psal. 14i

Sapient. 5i

7 Filij abominationum fiunt filij peccatorum, & qui conuersantur secus domus impiorum.

IN sequentibus ostendit impios post mortem relinquere malum nomen, insinuans illos solos verè infeliciter & malè mori: mox subiungens curam habendam boni nominis, per quod mortuus quis perpetuò viuat. Primum ergo dicit, quod filij peccatorum fiunt vt in plurimum filij abominationum, hoc est, filij abominabiles Deo & hominibus: Sic & qui conuersantur secus domos impiorum, hoc est, qui consortium & familiaritatem ineunt cum impijs, quia tales efficiuntur quales illi cum quibus conuersantur, vnde etiam ipsi fiunt abominabiles. Insinuat ergo parentes impios in suis filijs non habituros bonum nomen post mortem, sed malum: & vicissim filios à suis parentibus non obtenturos gloriam, sed ignominiam, & reiectionem. Sunt autem filij peccatorum, hi qui non tantum à peccatoribus progeniti sunt, sed etiam vt fere fit, eorum imitantur mores & impietate, ad quod significandum additur de conuersantibus secus domos impiorum. Vbi Græca habent pro; secus domos; vnam dictionem *παροικίαις*, parœcijs, hoc est, vicinjs, vt fit sensus: & filij qui conuersantur in vicinia peccatorum. Interpres legit duas dictiones *παρ' ἰκοῦς*.

Filio-

8 Filiorum peccatorum periet hæreditas, & cum femine illorum
 afsiduitas improperij.

Peccatorum filij, inquit, non solum inglorij erunt & despecti, sed
 etiam hæreditas eis à parentibus relicta peribit, & suo & parentum
 suorum demerito, Deo nimirum bona relicta eis subtrahente. Et cum
 femine peccatorum erit propter eorum peccata assiduitas opprobrij,
 hoc est, assiduum erit & indelebile opprobrium. Vnde & sequitur
 quod subijcitur:

9 De patre impio queruntur filij, quoniam propter illum sunt in
 opprobrio.

Tantum abest, vt saltem à filijs suis celebrarentur parentes impij, vt
 etiam filij de eis conquerantur, quoniam propter eos sunt in op-
 probrio, videlicet & quia nati sunt ex parentibus impijs, quorum im-
 pietas etiam in filiorum dedecus redundat, sicut parentum pietas ac
 vita bene acta filijs gloriam adfert, & quia ab illis impiè educati &
 instituti, in similem patrum & culpam & infamiam dilabuntur. Hanc
 querimoniam & hic frequenter audimus filios ædere contra parentes
 suos, idque tum maximè, cum ob peccata sua puniuntur, & apud tri-
 bunal Dei grauissimè eam ædent, futuri apud Deum parentum suorum
 accusatores. Quæ cum ita se habeant, rectè subijcit impiorum execra-
 tionem, dicens:

10 Væ vobis viri impij, qui dereliquistis legem Domini altissimi.

11 Et si nati fueritis, in maledictione nascemini: & si mortui fue-
 ritis, in maledictione erit pars vestra.

Videri posset hic locus patrocinari aut errori Origenistico, quo pu-
 tauit animas propter demerita vitæ præcedentis in corpora mitti,
 & cum maledictione diuina nasci. Aut errori eorum qui propter præ-
 uisã impiorum mala merita asseruerunt quosdam à Deo reprobari. Ap-
 paret enim Sapientem hic significare, quòd propter derelictam à se le-
 gem Domini, impij nascantur cum maledictione diuina, quasi derelictio
 legis Dei præcesserit siue re, siue in Dei præscientia & præordinatione
 maledictionem natiuitatis. Proinde locus hic sic accipiendus est, vt nasci
 in maledictione, non significetur effectus esse præuaricationis impio-
 rum, sed vò hic adferatur tanquam correspondens maledictioni, in qua
 moriuntur, vt hic sit sensus: Væ vobis impij qui dereliquistis &c. Quia
 sicut cum nasceremini, nascebamini cum maledictione Dei: ita cum
 mortui fueritis, in maledictione erit pars & portio vestra, idque ideo,
 quia dereliquistis legem altissimi. Verùm quidem est omnes nasci in
 maledictione, quia omnes nascimur filij iræ propter peccatum Adæ
 quod in omnes per propagationem transit: sed de ea maledictione hic
 non est sermo, cum hæc omnibus etiam electis communis sit: hic verò
 fit lex-

fit sermo de maledictione reprobis propria, ea scilicet qua Deus quosdam ab initio statuit deserere, & à communi maledictione nequaquam liberare, ob quam dictum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui; Rom. 9. etiam antequam aliquid boni egissent aut mali. Proinde notandum Græca non habere; in maledictione nascemini; sed *ἡ καταρά*, ad maledictionem, hoc est, ex diuina reprobatione æterna nascemini vt fitis vasa iræ aptata in interitum. Sic & in secundo membro habent *ἡ καταρά μετ' ὀφθόντες*, in maledictionem separabimini, vt scilicet à pijs & iustis hominibus separati, æternæ damnationis fitis participes, habentes propriam & distinctam ab eis partem. Sunt quidem qui legunt per præsens tempus, nascimini, quia non videtur satis conuenire, vt iam viuentibus dicatur, nascemini. Verum futurum tempus habent Græca *γεννηθίσις*, nascemini. Nec hoc tempus ineptè iam natis tribuitur, quia eis Sapiens loquitur tanquam nondum natis, significare volens tales & in natiuitate & in morte maledictos esse à Deo. Quod si Græca lectio attendatur, quæ habet, vt dictum est; ad maledictionem; poterit difficultas, quæ in hoc loco esse videtur, etiam aliter tolli quàm iam dictum est, nempe vt dicatur nomine maledictionis hic non significari æternam Dei reprobationem, sed miseriam & calamitatē aliquam in hoc mundo diuinitus inferendam, siue ob parentum, siue ob propria peccata. Iuxta quem intellectum, etiam rectè dicitur quòd impij cum nasceretur, propter præuisa eorum futura mala opera, nati sunt ad sustinendam Dei maledictionem, hoc est, Dei ultionem in hac vita: sicut & cum moriuntur propter peracta mala opera, maledictionem Dei, hoc est, damnationis ultionem sustinere coguntur. Declarat hanc sententiam sequens sententia.

12 Omnia quæ de terra sunt, in terram conuertentur, sic impij à maledicto in perditionem.

Sicut, inquit, omnia quæ de terra facta sunt, in terram conuertuntur, vt superius dictum est: sic etiam impij à maledicto, hoc est, à maledictione, in qua, vel ad quam hic nascuntur, conuertentur per mortem in æternæ damnationis perditionem, sicque vtrobique finis suo respondebit principio.

13 Luctus hominum in corpore ipsorum, nomen autem impiorum delebitur.

Sententiæ huius obscuræ hic potest esse sensus: Lugentur homines cum corpus eorum moritur & sepulturæ traditur, atque huiusmodi luctu memoria & nomen mortuorum celebratur: sed hæc ad memoriam eius seruandam non proficiunt, quia nomen impiorum, quod sæpe celebre est in hac vita, post mortem statim delebitur, simulque cum corpore aut paulopost sepelietur. At sic, lugentur homines propter corpus ipsorum, cum illud moritur & sepelitur: at impij magis lugendi essent,

essent, quod simul cum corpore etiam eorum nomen & celebris memoria deleatur. Græca habent non tantum, nomen impiorum, sed additur, *δὸν ἀγαθόν*, non bonum. At id ut non legit noster interpret, ita perperam additum videtur ab aliquo. Quomodo erit vel verè vel aptè dicitur, quod nomen impiorum non bonum delebitur? Sicut enim piorum bonum nomen semper permanet, ita & malum impiorum nomen semper permanet, saltem apud Deum. Quod si eorum non bonum nomen deleteretur, hoc ipsum non esset eis in ultionem deputandum, sed cederet in eorum bonum. Unde hic rectior videtur esse nostra lectio quam Græcorum, ut hodie extat. Potius enim dicendum erat, nomen impiorum bonum delebitur, illud scilicet, quo dum hic viuunt sæpe celebratur propter honores & diuitias.

14 Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi & magni.

PROV. 22.

Postquam ostendit miseram esse mortem impiorum, quod per eam etiam nomen eorum pereat: rectè monet in hoc operam adhibendam, ut obtineatur bonum nomen, quod etiam post mortem maneat, & ob id etiam præferendum sit multis diuitijs. quemadmodum & in Proverbijs dicitur: Melius est nomen bonum quam diuitiæ multæ; nempe quia, ut hic dicitur, diuturnius est. Porro nomen verè bonum non obtinetur nisi per verum virtutis & honestatis studium, per quod etiam apud plerisque in hoc mundo frequenter non obtinetur bonum nomen, magisque fiat ut malè quis audiat: tamen apud bonos & Deum, quorum potissimum ratio habenda est, semper obtinetur. nam ab impijs quidem vituperari, laudari est. Itaque cum curam boni nominis habendam monet Sapiens, non hoc ethnicè accipiendum est, quasi moneat aucupandam gloriam & famam apud homines: sed ita vult vitam institui, ut eam apud Deum & homines maximè bonos consequatur bonum nomen, prouidendo scilicet bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.

15 Bonæ vitæ numerus dierum, bonum autem nomen permanebit in æuum.

Sunt qui per vitam bonam hic intelligunt vitam lætam & foelicem, ut significetur vitam præsentis sæculi, quantumuis beata & foelix videatur, certum habere dierum numerum, quo finienda sit, nomen autem bonum semper mansurum: sicque insinuetur magis habendam curam boni nominis, quam foelicitatis præsentis vitæ. Alioqui enim etiam vita quæ ob virtutem dicitur bona, permanet in æternum. Rectè tamen & melius per bonam vitam hic intelligitur vita virtutis, in hoc sensu: Bona vita certum habet numerum dierum, quia non perpetuè hic licet virtutibus & bonis operibus incumbere, sed certo & paucis dierum spatio bona vita hic peragitur: at bonum nomen, quod ex bona vita hic breui tempore peracta comparatur, permanebit in perpetuum.

Signi-

Significatur ergo quòd bona vita, licet breuis sit temporis, immortale pariat & perpetuum nomen. Cum autem plerique sint qui bona vita sua non videantur nomen bonum imperpetuum sibi parare hic apud homines, cum multi sint qui nec de nomine cogniti sint, multi quorum nomen & memoria omnino venit in obliuionem, certum est quòd cum scriptura toties dicat virtute parari bonum nomen, idque immortale, ad Deum potissimum respiciat, & vitam illam atque conuersationem beatam sanctorum quæ est apud Deum. In ea enim quilibet quantumlibet hic obscurus, præclarum nomen & memoriam, quæ non peribit, assequitur. Quanquam illæ scripturæ etiam indicent qua ratione apud mortales præclarum nomen & perpetuum verè obtineatur, & multi obtinuerint, vt patet in Patriarchis, Prophetis, Apostolis, & plerisque Martyribus atque Doctoribus: quorum nomina dum hic cum laude celebrantur propter virtutem, in ipsis etiam laudantur quotquot eis similes fuerunt, etiam si nobis hic sint incogniti.

- 16 Disciplinam in pace conseruate filij: sapientia enim abscondita & thesaurus occultus, quæ vtilitas in vtrisque?
 17 Melior est homo qui abscondit stultitiam suam, quàm homo qui abscondit sapientiam suam.

Quod dicitur, disciplinam in pace conseruate filij; dupliciter intelligitur. Sunt enim qui intelligunt Sapientem monere suos discipulos, quos filios vocat, vt in pace, hoc est, in rerum prosperitate, cum omnia eis salua videntur & tuta, tum maximè solliciti sint, & disciplinam rectamque institutionem conseruent, nec se sinant per rerum prosperitatem decipi, & à recto abduci. Alij verò melius & intelligentia proposito magis conueniente accipiunt Sapientem hic rursus suos quos instituit excitare ad attentè audiendum quæ pro bono nomine obtinendo est dicturus, vt sensus sit: O filij disciplinam & vitæ institutionem quam hætenus tradidi, quamque mox traditurus sum, conseruate in animis vestris cum pace & animi tranquillitate, nequaquam illi reluctantes, aut turbidè contradicentes. Quod sequitur; Sapientia enim abscondita; subiicitur in Græcis sine coniunctione causali. Tantum enim est: Sapientia abscondita, vel, Sapientia autem abscondita. Putantque quidam quòd cum hæc sententia simul cum sequenti superius ^{Sup. ca. 20} totidem verbis posita sit cap. 20. & hic parum proposito conuenire videatur, hic locum non habere: sed ex illo loco huc ascripta prius margini, forte propter illud quod dicitur; conseruate disciplinam; deinde in textum esse relata. vnde à quibusdam prætermittitur. Verùm quoniam eam non tantum Latina, sed & Græca habeant, rectè intelligitur illam hic repetitam, vt significaret Sapiens cur suam disciplinam tam diligenter inculcet, quòd scilicet sapientiam sibi à Deo datam putet non occultandam, sed alijs esse communicandam. vnde & alibi dicit aliquoties: Videte quoniam non mihi soli laboraui, sed omnibus exquirētibus veritatem.

Verun-

18 Veruntamen reueremini in his quæ procedunt de ore meo,
Non est enim bonum omnem reuerentiam obseruare, &
non omnia omnibus placent in fide.

Locus valde à scriptoribus corruptus, & ob obscuritatem & corrup-
tionem ab interpretibus minimè intellectus. Proinde primùm ad-
uertendum pro, veruntamen, Græcis esse *τοιγαροῦν*, hoc est, igitur, vel,
quamobrem. Quoniam enim dixerat curandum de bono nomine, do-
cet in sequentibus à quibus rebus per pudorem sit abstinendum, à qui-
bus verò non sit per pudorem abstinendum. Itaque peruersè omnes
fere legunt; reuertimini; cùm legendum sit, vt etiam quædam scripta
habent & quædam recenter impressa; reueremini vel reuerimini. Est
enim Græcè *ὑπερέμεινε*, hoc est, reueremini, & pudorem habete. Sen-
sus ergo est: Vt bene audiatis, habete pudorem in his quæ mox dictu-
rus sum. Iam in eo quod sequitur; etsi omnes fere legunt; irreueren-
tiam, legendum tamen esse contrario modo, reuerentiam, quomodo
& codex Bessarionis habet & alij aliquot, patet manifestè ex Græcis,
quæ habent *ἀσχυρίαν*, hoc est, pudorem & verecundiam, pro quo noster
vertit, reuerentiam. Significatur enim non esse bonum, omnibus in re-
bus esse verecundum, quia, vt prius etiam docuit, quidam pudor no-
xius est. vnde & hîc postquàm enumerauit eas res de quibus puden-
dum est, subiicit capite sequenti de quibus rebus non sit verecundan-
dum. Et addit hic; & non omnia omnibus beneplacent in fide; hoc
est, non omnia placent omnibus quæ in fide, hoc est, fideliter & inte-
grè præstantur, sed sunt qui culpant ea quæ in fide fiunt. Itaque signi-
ficat eum qui præ pudore in talibus volet facere quæ grata sunt ho-
minibus, perfidè acturum & contra debitam integritatem, & proinde
non vbique pudorem esse bonum. Primùm ergo in sequentibus expo-
nit quædam de quibus est verecundandum, & proinde præ pudore ab-
stinendum ab eis.

Sup. ca. 3.

19 Erubescite à patre & à matre de fornicatione: & à præfidente
& à potente de mendacio.

20 A principe & à iudice de delicto: à synagoga & plebe de ini-
quitate.

Commemorantur sedecim res in quibus pudor præstari debeat, ne
designantur. Harum autem rerum quædam turpitudinem habent
ob malitiam quam secum habent inuolutam, quædam quia sunt contra
debitam honestatem & decentiam. In his recensendis, quandoque non
tantùm ponit rem de qua verecundandum est, sed etiam personas co-
ram quibus pudor præstari debet, atque tunc personis additur præposi-
tio, *ἀπὸ*, à: rebus autem præpositio, *ἐπί*, de. Quandoque nullas perso-
nas coram quibus de re turpi pudendum sit nominat, & tunc ipsi rei
additur præpositio *ἀπὸ*, à. Quanquam autem omnia vitia pudorem ad-
ferre

ferre meritò debeant, idque coram omnibus, quædam tamen tantum recenset quæ vulgò magis dehonestant, & certas personas exprimit, coram quibus ob certas circumstantias maior verecundia subeunda est. Primum ergo dicit; erubescite à patre & à matre, de fornicatione; hoc est, pudeat vos fornicationis propter patrem & matrem, quia apud parentes cum conscij sunt, filiorum suorum fornicatio maximè est inhonesta. Illi enim maximè cupiunt suorum corpora incorrupta tradere coniugio, & prolium fornicatio arguit illas non satis rectè à parentibus esse institutas. vnde & in veteri lege filia quæ in domo paterna deprehenditur fornicata, præcipitur lapidibus obrui apud domum paternam. Secundum, de quo erubescendum est, notat cum dicit; à præsidente & à potente de mendacio. Quanquam enim vbique & apud omnes turpe sit mentiri, tamen de mendacio maximè pudendum est propter & apud præsidentes & potentes, hoc est, magnates & principes, quia illi maximè offenduntur mendacijs, & à mendacibus valde alienantur. Tertium notat dicens; A principe, & à iudice de delicto; aut, vt est Græcis, *πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν κρίσιν*, hoc est, de negligentia aut delicto. Significatur ergo pudendum de his quæ per negligentiam & omissionem agendorum peccantur maximè apud principes & iudices rerum publicarum, qui facillè possunt punire negligentes sua decreta & præcepta. Sic & quarto loco monet pudendum; à synogaga & plebe de iniquitate; quia si aliquid singulariter iniquum, & contra leges publicas commissum fiat vel conscia plebe, vel contra eam, id perpetuam adfert ignominiam, nec caret sua vltione. Vnde superius monuit: Non pecces in multitudinem ciuitatis, neque te immittas in populum. Sup. ca. 7.

21 A socio & amico de iniustitia, & de loco in quo habitas de furto, de veritate Dei & testamento.

Q Vinto loco monet vt pudeat nos iniustitiæ & iniuriæ, peculiariter propter & apud socium atque amicum, quia turpissimum est illi iniuriam inferre, erga quem maximè ratione amicitiae & confidentiæ amici in amicum, iustitia seruanda erat. Sexto loco monet vt quemque pudeat furti, maximè propter locum in quo habitat, si scilicet locus ille sit cõscius furti, aut in ipso loco committatur, quia singulariter turpe est à vicinis haberi pro fure, cum tali nemo confidat, eumque omnes abhorreant. Deinde si in ipso loco habitationis furtum committatur, est singularis turpitudinis in eum locum peccare, in quo quis fouetur & alitur. Quod additur; de veritate Dei & testamento; non videtur huic loco conuenire, quia postea cum recensentur ea de quibus pudor non est habendus, dicitur primo loco de lege altissimi & testamento. Proinde videtur istud hic frustra ab aliquo insertum, aut aliquid deesse quod veritati ac fœderi Dei aduersetur. Quanquam rectè etiam referri potest ad id quod dicitur de furto, vt significetur pudorè habendum de furto, non solum propter habitationis locum, sed etiã propter veritatem Dei

& testamentum, atque legem eius quæ furtum vetat. Imò potest videri eam partem referendam ad omnia superiora, quæ non solum sunt vitanda propter expressas personas, sed etiam quia sunt contra legem Dei, idque ideo hic prædictis subiecisse, quia subiecturus est quædam de quibus pudor habendus est, non quia per se mala & lege vetita, sed quia parum honesta sunt. Notandum autem quòd quanquam interpres vertit per præpositionem, de, dicens; de loco in quo habitas, & de veritate Dei; sicut dixit de furto: ad distinctionem tamen quem seruauit in præcedentibus membris, debuisset dixisse; à loco & à veritate Dei; quia his locis est præpositio, ἐπὶ, cùm furto tribuatur præpositio, καὶ.

22 De discubitu in panibus, & ab obfuscatione dati & accepti.

PEr discubitu in panibus, intelligitur ferè notari vitium ambitionis in deligendo locum superiorem in conuiujs. At Græca habent, ἐπὶ τῆς ἀγῶνις ἰσ' ἀεροῖς, hoc est, à fictione cubiti super panes. Itaque notatur septimo loco vitanda rusticitas in mensa, qua aliqui cubito innituntur panibus. Id enim omnino indecens est, & eorum ferè vitium est qui cibo saturati, nullam erga Deum reuerentiam exhibent, nec eius donis cū gratitudine fruuntur. Pro; obfuscatione, Græcè est, σνορακισμὸς, hoc est, vituperatione. Nomine ergo obfuscationis, significatur denigratio famæ. Et significatur octauo loco pudorè habendū de vituperatione quæ incurritur ex eo quod quis non potest in his quæ fidei eius credita sunt, rationem reddere acceptorū & datorum, ostendendo data acceptis conuenire. Aut quæ incurritur ex eo quod quis pro iustitia peruertenda aut dat aut accipit munera. Vtroque enim modo accipi potest, & utroque modo singularis quædam famæ denigratio incurritur.

23 A salutantibus de silentio, à respectu mulieris fornicariæ, & ab auersione vultus cognati.

24 Ne auertas faciem à proximo tuo: & ab auferendo partem, & non restituendo.

PArs illa; ne auertas faciē à proximo tuo; Græcis non est, sed est expositio illius præcedentis partis; ab auersione vultus cognati; ex alia versione aut alicuius cōmentario inserta nostro cōtextui. Itaq; his duobus versibus, quatuor notantur ob quæ pudor habendus est, nempe de silentio propter salutantes, hoc est, cùm salutantes non resalutantur. Id enim in officiosum est ac turpe, mores agrestes ac superbos præ se ferēs. Deinde de diligenti aspectu mulieris fornicariæ, à qua oculi erant auertendi, quia in illam intendere, ferè indicat mentis impudicitiam. Ut autem in illam oculi non sunt intendendi, ita facies non est auertenda à vultu hominis cognati & propinqui. Quod eorum esse vitium solet, qui subiecti ad ampliorē aliquam fortunā & gloriā, genus suū recognoscere nolunt, cum maximo fastu suos consanguineos aspernantes, nec aspectu dignātes: vnde monet pudendū etiam esse de auersione vultus cognati, hoc est,

hoc est, de eo quòd vultus eius & aspectus conténitur. Sic enim dictum est; auersio vultus cognati; sicut in Psalmis: Non auertas faciem Christi *Psal. 132*
tui. pro, Non contemnas nec asperneris. Cæterum pro eo quod postea dicitur; & ab auferendo partem & non restituendo; Græca habent, ἀφαιρέσις καὶ ἀδοσις, hoc est, ab ablatione partis & dationis, hoc est, ab eo quòd alicui auferitur pars ipsius, & id quod datū est ei. Quod cum subiungatur mentioni de cognato factæ, videtur significare cauendum esse ne in diuidenda hæreditate pars & portio quæ alteri iure debetur, non subtrahatur ei, similiter nec quod per testamentum alicui legatum est & datum. Ita & nostra litera cōmodè accipi potest significare erubescendum esse de ablatione portionis alteri debitæ, & non restitutione, hoc est, non collatione eius quod debetur ex testantis donatione. Hac enim ex re peculiaris contrahitur infamia, quòd in diuisione hæreditatis, & testamentorum adimpletione non seruetur iustitia.

25 Ne respicias mulierem alieni viri, & ne scruteris ancillam eius, neque steteris ad lectum eius.

Interpres hic mutauit genus orationis. Nam Græcis hîc adhuc simili qua supra forma cōmemorantur de quibus sit erubescendum. Habent enim sic; A cōsideratione mulieris maritatæ, à sollicitatione ancillæ eius, subaudi, Erubescite. Id enim semper repeti debet. Cæterum quoniã etiã Græca deinde habent; Et ne steteris ad lectum eius; interpres nō malè totam orationem similiter mutauit. Duo ergo adhuc addit superioribus à quibus per pudorem abstinentum sit, nempe & vt ne quis intentis oculis respiciat in alienam vxorem, quia & illud indecorum est, ac prauæ concupiscentiæ indicium, & vt ne etiam ancillam eius curiosè sollicitet ad stuprum, inquirens num qua ratione eius animum corrumpere queat, & ad abutendum ea stans ad lectum eius. Nam cum id inhonestum sit in propria ancilla tentare, multò magis inhonestum est in aliena quærere, commaculando domum alienam.

26 Ab amicis de sermonib⁹ improperij, & cū dederis ne improperes.

Quidam libri habent; Caue ab amicis, &c. sed melius omittitur verbum, caue, quod vt non habet Græca, ita nec multa scripta. Adhuc autem pergitur in commemoratione eorum à quibus per pudorem est abstinentum, & repetendum est verbum, Erubescite. Ergo iam decimoquinto loco monet Sapiens vt erubescamus de sermonibus improperij, maximè propter amicos, hoc est, vt pudeat amicis improperare, quia illis improperare collata beneficia inuile est & inhonestum: vnde ad expositionem eius dicitur; & cū dederis; amico scilicet, ne improperes ei, quia sic perit beneficium collatū. Decimum sextum vitium, cuius peculiariter pudere nos oportet, notatur in capitis sequentis principio, quod meritò coniungendum esset fini huius capitis, vt omnia pudore digna simul iungerentur. Habet ergo sic: